

Publiken spelar en roll

**En receptionsanalys av deltagarnas upplevelser av
dramakonventionen: kollektiv roll, i publikarbetet till
föreställningen *Hemsång***

Helena Laxén

Examensarbete för Dramainstruktör (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för Scenkonst

Vasa/Helsingfors 2011

EXAMENSARBETE

Författare: Helena Laxén

Utbildningsprogram och ort: Scenkonst, Vasa

Inriktningalternativ/Fördjupning: Drama och teater

Handledare: Nina Dahl-Tallgren

Titel: Publiken spelar en roll

Datum 22.12.2011

Sidantal 24

Bilagor 8

Sammanfattning

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur deltagare upplevde dramakonventionen kollektiv roll i ett publikarbete till föreställningen Hemsång på Wasa Teater. Målgruppen för publikarbetet var grundskolans 7 – 9 klass, gymnasier och yrkesskolor. Wasa Teater gav studerande möjlighet att delta i ett publikarbete före eller efter teaterbesöket i form av en workshop. Workshopen är ett processdrama i vilken deltagarna får en kollektiv roll. Examensarbetet vill även undersöka hur studerandenas deltagande i workshopen påverkade deras upplevelse av föreställningen Hemsång.

Undersökningsmetoden består av enkät, av bild- och videomaterial samt av skribentens egna anteckningar. Resultaten visar att de flesta av deltagarna hade positiva upplevelser av den kollektiva rollen, den bidrog också till att föreställningens teman blev tillgängligare för målgruppen. Slutsatsen är att den kollektiva rollen uppnådde de mål som ställts och att den är användbar både som ett pedagogiskt och ett konstnärligt verktyg.

Språk: Svenska

Nyckelord: Publikarbete, kollektiv roll, processdrama

Examensarbetet finns tillgängligt antingen i webbiblioteket Theseus.fi eller i biblioteket.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Helena Laxén

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Esittävä taide, Vaasa

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Draama ja teatteri

Ohjaaja: Nina Dahl-Tallgren

Nimike: Yleisö tärkeässä roolissa

Päivämäärä 22.12.2011

Sivumäärä 24

Liitteet 8

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia opiskelijoiden kokemuksia draamastrategia-ryhmäroolin käytöstä Wasa Teaterin Hemsång- näytelmän yleisötyössä. Yleisötyön kohderyhmän muodostivat peruskoulun 7 – 9 luokat sekä lukiot ja ammattikoulut. Opiskelijat osallistuivat yleisötyön työpajaan ennen tai jälkeen teatteriesityksen. Työpaja koostuu prosessidraamasta ja opiskelijat saavat ryhmäroolin. Opinnäytetyön tavoitteena on myös tutkia miten opiskelijoiden osallistuminen työpajaan vaikutti heidän kokemuksiinsa Hemsång- näytelmästä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmiä ovat opiskelijoiden ja opettajien täyttämät palautelomakkeet, työpajan kuva- ja videomateriaali sekä kootut muistiinpanot. Tuloksien mukaan suurin osa osallistujista suhtautui ryhmärooliin positiivisesti ja ryhmärooli toi heidät lähemmäksi näytelmän teemoja. Opinnäytetyön johtopäätös on että ryhmärooli saavutti tavoitteensa ja toimii näin ollen sekä pedagogisena että taiteellisenä työvälineenä.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Yleisötyö, ryhmärooli, prosessidraama

Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi tai kirjastossa.

BACHELOR'S THESIS

Author: Helena Laxén

Degree Programme: Performing Arts

Specialization: Drama and Theatre

Supervisor: Nina Dahl-Tallgren

Title: The important role of the audience

Date 22.12.2011	Number of pages	24	Appendices 8
-----------------	-----------------	----	--------------

Summary

The purpose of this Bachelor's Thesis is to study how students at the age of 13-18 experienced the Collective Role drama convention in an Audience Development programme created for the play Hemsång at Wasa Teater. The students participated in a workshop before or after seeing the play. The workshop consists of a Process Drama in which the students are given a Collective Role. Another purpose of the Bachelor's Thesis is to study how their participation in the workshop affected their experiences of the play.

The research methods used for this study consist of feedback surveys, pictures, video material and notes. The results show that most students gained positive experience of the Collective Role and that they were brought closer to the themes of the play. The sum up of this Bachelor's Thesis is that the Collective Role reached its goals and qualifies as both a pedagogic and an artistic tool.

Language: Swedish

Key words: Audience Development, Collective Role, Process Drama

---

The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi or in the library.

Innehållsförteckning

1	En medveten publik.....	1
1.1	Examensarbetets syfte och frågeställning.....	1
2	Publikarbete	2
2.1	Från England till Finland	2
2.2	Publikarbete inom teaterkonst.....	4
3	Kollektiv roll- Trygg distans eller prestation?	4
3.1	Kollektiv roll, expertroll och framing	4
3.2	Att skydda och ge perspektiv eller att utsätta? – tankar om kollektiv roll	6
4	Publikarbetet till Hemsång.....	7
4.1	Studiematerial och workshop	7
4.2	Workshopens uppbyggnad.....	8
4.3	Workshopens planerings- och repetitionsperiod.....	9
4.4	Genomförandet av workshopen	10
5	Receptionsanalys av workshopen	11
5.1	Mina undersökningsmetoder	11
5.2	Skolornas respons.....	12
5.2.1	Högstadiernas respons.....	12
5.2.2	Gymnasiernas respons	14
5.2.3	Lärarnas respons	16
5.2.4	Sammanfattning av responsen.....	16
5.3	Egna iakttagelser	18
5.3.1	Anteckningar	18
5.3.2	Bild- och videomaterialet	19
5.4	Stämmer responsen överens med de egna iakttagelserna?	21
6	Hur fungerade den kollektiva rollen?.....	21
7	En blick in i framtiden	23
	Källförteckning	24
	Bilagor	

1 En medveten publik

Karelsk musik möter de 19 gymnasisterna då de stiger in i klassrummet för att delta i workshopen som anknyter till föreställningen *Hemsång* på Wasa Teater. I morgon ska de gå och se föreställningen, men i dag ska de själva få agera i roll. Dagens workshop påverkar hur de kommer att uppleva föreställningen i morgon. Morgontrötta och smått stela samlar de sig mot väggarna i rummet. En halv timme senare lever de livligt in sig i sina roller.

Två dagar senare får tre högstadiegrupper delta i workshopen. De har redan sett föreställningen samma vecka. Jag samlar ihop respons av dem efteråt. En elev skriver: *”den var roligare att spela än se på.”*

Det får mig att stanna upp. Det är inte första gången jag hittar sådan här respons gällande publikarbete. Det verkar som om dagens publik vill kunna påverka det de ser på och själva få vara med och tycka till. Publiken vill få sin röst hörd, inte endast vara en passiv mottagare. Publiken spelar en roll och dagens publik är väl medveten om det. När publiken då ges en roll att leva sig in i (”spela”), börjar gränsen mellan scen och publik sakta suddas ut. Det intressantaste enligt mig är: Vilka är följderna?

1.1 Examensarbetets syfte och frågeställning

Examensarbetet består av ett publikarbete till föreställningen *Hemsång* på Wasa Teater. Publikarbetet har grundskolans 7-9 klass och andra stadiet (gymnasier och yrkesskolor) som målgrupp. Det består av ett studiematerial och en workshop.

I den skriftliga delen av mitt examensarbete fokuserar jag på workshopen; hur studerandena upplevde den och hurdan inverkan den hade på deras upplevelse av pjäsen *Hemsång*. Jag koncentrerar mig huvudsakligen på studerandenas upplevelser av att vara i en kollektiv roll. Min frågeställning är: Öppnade sig föreställningens teman bättre för studerandena genom att de var i roll? Stärkte eller försvagade konventionen studerandenas upplevelse av föreställningen? Jag reflekterar också kring hur kollektiv roll kan användas som ett pedagogiskt och ett konstnärligt verktyg.

Först klargör jag vad publikarbete och kollektiv roll är. Sedan går jag in på workshopen, dess syfte och struktur, dess planerings- och repetitionsperiod samt genomförandet av den.

Jag presenterar undersökningsmetoderna och den respons jag fått av studerandena och deras lärare och jämför den med mina egna iakttagelser, som jag har dokumenterat efter varje workshop samt med de bilder och det videomaterial jag har. Därefter följer en analys kring resultaten och reflektioner gällande framtiden för publikarbete som form och den kollektiva rollen som ett verktyg.

2 Publikarbete

I detta kapitel redogör jag för begreppet publikarbete, dess syfte och vilka former det kan ta. Jag redogör också för hur det kom till Finland och hur det används inom teater.

2.1 Från England till Finland

Publikarbete (på finska *yleisötyö*, på engelska *Audience Development*) är ett ganska nytt begrepp i Finland. Det finns ingen entydig definition av det, men flera tolkningar (Dahl-Tallgren 2011, s. 13).

Publikarbetets syfte är att föra publiken och konstformen närmare varandra. Publikarbete vill göra publiken delaktig, skapa förståelse för konstformen och ge publiken en djupare konstupplevelse (Dahl-Tallgren 2011, s. 13). Publikarbete kan t.ex. bestå av för- och efterarbete, föreläsningar, möten med konstnärer, workshops, temaguidningar och studiematerial (Dahl-Tallgren 2011, s. 17).

Publikarbete har tidigare funnits i flera former, den sorts publikarbete som vi idag stöter på fick sin början i England på 1950-talet (Dahl-Tallgren 2011, s. 13). I Finland började konstinstitutionerna satsa på publikarbete i slutet av 1980-talet, rötterna till detta arbete ligger i England. Av de första finska institutionerna, som började använda sig av publikarbete, kan nämnas bl.a. Finlands Nationalopera och Teaterhögskolans fortbildningscentral, där man startade en skolning för publikarbete inom teater (Airaksinen-Björklund, red. Dahl-Tallgren 2011, s. 29). Publikarbete kan idag hittas i många olika konstformer. Då det gäller danskonst, har Zodiak- Centret för ny dans, genomfört publikarbeten (Dahl-Tallgren 2011, s. 145).

Ett publikarbete utförs vanligtvis av en dramainstruktör eller dramapedagog. I Finland kan man på svenska utbilda sig till Dramainstruktör vid Yrkeshögskolan Novias utbildningsprogram i Scenkonst, dramapedagog kan man läsa sig till på Åbo Akademi. (Dahl- Tallgren 2011, s. 27).

Föreningen för Drama och Teater, DOT r.f. har erbjudit fortbildning inom publikarbete och har aktivt arbetat med publikarbete till olika konstformer (DOT r.f. u.å.). Anne Sandström som är DOT:s verksamhetsledare berättar att DOT har utarbetat publikarbeten till bl.a. Svenska Teaterns, Teater Viirus och Unga Teaterns produktioner. DOT:s museipedagogiska verkstäder i Nationalmuseet och tidsresorna på Hertonäs gård har också fungerat som publikarbeten. För stunden arbetar DOT med ett treårigt publikarbete för Unga Teatern, Anne Sandström ansvarar för deras publikarbetsplan. Hon har också dragit den ettåriga publikarbetskursen för IADE, Yrkeshögskolan Novias publikarbetskurs för utbildningsprogrammet i kulturproducentkap och många en dags utbildningar (personlig kommunikation 5.12.2011).

Idag finns publikarbetare på finlandssvenskt håll också på Svenska Teatern, Wasa Teater och Åbo Svenska Teater. Detta är ett resultat av *Projektet Teatrarnas publikarbete*. Projektet hölls åren 2008 – 2010 och leddes av Nina Dahl- Tallgren. I projektet deltog Svenska Teatern, Wasa Teater och Åbo Svenska Teater. Varje teater valde en pjäs och målgrupp och ett publikarbete utarbetades. Hösten 2010 sammanställdes projektets resultat och Nina Dahl- Tallgren skrev boken *Publiken i huvudrollen*. (Dahl- Tallgren 2011, s.42-43).

Samtidigt skapades på finskt håll projektet *YLÖS* av Tutkivan teatterityön keskus vid Tammerfors universitet. Projektet varade mellan åren 2008-2010 och gav professionella teatrar en chans att utveckla den egna verksamheten och öppna sig för ny verksamhet med ny publik. Tampereen Työväen teatteri, Lahden kaupunginteatteri och Rauman kaupunginteatteri deltog i projektet. (Tutkivan teatterityön keskus vid Tammerfors universitet u.å.).

I Sverige har Dalateatern, Backa Teatern och Riksteatern aktivt använt sig av publikarbete. Jeanette Roos Sjöberg, som tidigare varit dramapedagog på Dalateatern, har skrivit en bok om publikarbete: *I gränslandet mellan scen och publik- Nycklar till teater med drama som metod*. (Dahl- Tallgren 2011, s. 127 - 128). I mitt examensarbete använder jag mig av denna källa.

I Norge är det bl.a. Kari Mjaaland Heggstad och Stig A. Eriksson som utarbetat publikarbeten inom teaterkonst till bl.a. Den Nationale Scene i Bergen. De undervisar i drama på Högskolen i Bergen. (Dahl-Tallgren 2011, s. 103). I detta examensarbete kommer jag att hänvisa till deras artiklar.

2.2 Publikarbete inom teaterkonst

En vanlig form av publikarbete för teater är ett för- och ett efterarbete i anknytning till konstupplevelsen. Förarbetet har som syfte att öppna upp för konstupplevelsen och skapa intresse och förståelse för den och för teater som konstform. Förarbetet vill ge ett möte med teater och visa på hur viktig publiken är och att varje konstupplevelse är individuell och inte går att värderas. Förarbetet vill även visa på att teater har med dagens människor att göra. (Roos Sjöberg 2000, s. 34).

Efterarbetet vill fördjupa konstupplevelsen och knyta den till publikens egen verklighet, alltså låta teater och verklighet berika varandra. Efterarbetet tar emot deltagarnas upplevelser av föreställningen, ger dem tid och rum att reflektera kring den och leder upplevelsen vidare genom bl.a. diskussion. Pjäsen och dess handling behandlas, analyseras och knyts till deltagarnas egen verklighet. Efterarbetet vill också precis som förarbetet betona att det inte finns rätt eller fel i tolkandet av konst samt ge publiken förståelse för teaterkonst. (Roos Sjöberg 2000, s. 129).

Publikarbete till teaterföreställningar består av konstformen teater, pedagogik och drama- och teaterpedagogik. Dramapedagogiken innehåller många genrer och arbetssätt som används för att arbeta med olika teman och målgrupper. Ett exempel på en genre är *processdrama*. (Dahl- Tallgren 2011, s. 16 och s. 32 - 34). Jag använder mig av denna genre i mitt publikarbete och skriver mer om det i kapitel 4. Jag kommer i detta examensarbete även att använda mig av begreppet *drama*. Med begreppet menar jag den aktivitet i vilken en grupp skapar och undersöker olika teman, inte för att visas för en publik utan för sin egen skull.

3 Kollektiv roll- Trygg distans eller prestation?

I detta kapitel behandlar jag begreppet kollektiv roll och de begrepp inom dramapedagogiken som hör ihop med det. Jag reflekterar också över vilka positiva och negativa sidor användningen av kollektiv roll kan inneha för deltagarna.

3.1 Kollektiv roll, expertroll och framing

Kollektiv roll (eng. *Collective Role*) är en dramakonvention i vilken alla deltagare får likadana roller. De kan t.ex. alla vara astronauter. Man vill skapa en situation och fokus samt ge deltagarna ett perspektiv på dramat genom att de delar sin rollerfarenhet med

varandra. Då dramat utvecklas, får deltagarna utveckla sina roller eller välja andra roller som de anser ha mer potential. (Owens & Barber 2006, s. 23 - 24).

Expertrollen (eng. *mantel of the expert, the ones who know*), är en dramakonvention i vilken deltagarna fungerar som experter eller t.ex. som historiker. Rollen fungerar bäst om den sakta får utvecklas genom utförandet av uppgifter. Det bidrar till att deltagarna tror på sina roller och på situationen samt känner ägarskap för sitt arbete (Owens Barber 1997 s.24 och 2006 s. 21). Den erkända brittiska dramapedagogen Dorothy Heathcote (född 29.8.1926- död 8.10.2011) står bakom detta begrepp, som fört med sig berömmelse från och med år 1980 framåt (Eriksson 2007b, s. 235).

Att ge deltagarna en kollektiv roll är en del av *framing*. Det finns inte en svensk översättning på begreppet som används, jag översätter därför begreppet till ”att ge arbetsramar”, men kommer ändå att använda mig av den engelska versionen eftersom den enligt mig är tydligare. Dorothy Heathcote introducerade begreppet i början av 1980-talet. Hon har i arbetet med framing inspirerats av Erving Goffman som var professor i socialantropologi och hans teorier om människors sociala rollspel som förekommer i deras kommunikation med varandra (Heggstad 2009). Heathcote anser att framing finns för att skapa spänning och ge betydelse för deltagarna samt för att ge dem ett perspektiv de kan påverka fiktionen från (Heathcote 1982, s. 26). Människor blir mer berörda om de har en specifik relation till handlingen. Då kan de känna ansvar och få en synvinkel som får dem engagerade i arbetet (Heathcote 1982, s. 27).

Kari Mjaaland Heggstad (2009) har skrivit artiklar om framing. Heggstad skriver om den dramapedagogiska genren *Teater i undervisningen* (TIU), men samma tankar kan enligt mig knytas till övrigt dramapedagogiskt arbete med kollektiv roll. Hon anser att framing inte endast handlar om att ge deltagarna en kollektiv roll, utan att göra arbetet mer tillgängligt åt sin målgrupp. Detta kan ske t.ex. genom diskussion. Heggstad menar också att den kollektiva rollen erbjuder ett alternativ till den annars så välbekanta elevrollen som deltagarna har i sin bekanta skolmiljö. De vet hur de ska agera som publik, men de är också en ”ofrivillig publik” som inte själva fått välja att delta. Den kollektiva rollen strävar till att få denna publik till att bli en deltagande publik.

3.2 Att skydda och ge perspektiv eller att utsätta? – tankar om kollektiv roll

I dramapedagogiskt arbete talar man om att deltagarna ska få ett rollbeskydd (eng. *protection into drama*). Detta kan dramaledaren främja genom att välja rätt form för sin grupp och genom att diskutera och förhandla. Då känner sig deltagarna uppslukade av arbetet och kan göra saker de annars skulle känna svårt för. (Owens & Barber 1997, s. 10 och 2006, s. 11). I min workshop ger jag studerandena en kollektiv roll, detta för att bl.a. ge dem ett skydd. Mer om detta i kapitel 4.2.

Dorothy Heathcote menar enligt Stig A. Eriksson (2007a s. 139 och 2007b s. 234) att man inte kan tvinga fram en synvinkel hos deltagarna, men då man lägger dem i en ansvarsfull position, börjar de ofta ha en. Tanken är alltså att man hålls medveten om sig själv medan man tar på en karaktäristisk attityd av en annan figur. Man hålls då medveten om en annan verklig kontext, men tappar inte bort sig i den. Detta skapar distans till problematiken och möjlighet till att reflektera kring den. Enligt Heathcote (Eriksson 2007b, s. 235 och s. 237) är det viktigare att fokusera på uppgiften i den dramatiska fiktionen och att lösa den, än att få spela en roll för att få spela teater. Deltagarna reagerar alltså som sig själva, men inom ramarna för den dramatiska situationen. Genom att engagera sig i dramat, förstår deltagaren situationen och sina egna handlingar. Då kan han/hon lära sig något av den.

Den australiensiske dramaforskaren John O' Toole (1976, s. 108), är inne på samma spår då han säger att fokuset inte ligger på att deltagarna ska spela en roll, det hör till skådespelarna att skapa det teatrala. Deltagarna ska i stället få agera naturligt i dramats miljö och inte behöva tänka på att de spelar en roll, då är de i roll.

Deltagarna är ändå kanske inte så vana med att arbeta i en kollektiv roll eller med dramapedagogik. De övergår från fiktion till icke-fiktion. Är detta bekvämt för dem? Förstår de vad de ska göra? Känner de att de måste spela en roll och lyckas med det?

Dorothy Heathcote (1984, s. 162 - 163) säger att eleverna inte gett lov att de ska få tittas på, som skådespelarna gjort i en föreställning. För att undvika att de ska känna att de andra ser på dem, behöver de få någonting att koncentrera sig på. En roll fungerar på detta sätt. Då någon går i roll, ger detta ramar för arbetet och den tid man arbetar i och de andra i gruppen blir automatiskt placerade i egna roller. Rollen blir en inkörsport till det som ska utforskas.

Kari Mjaaland Heggstad hämtar fram att den som leder arbetet ska se till att hålla deltagarna kvar i fiktionen och påminna dem om sin roll. Detta sker t.ex. genom att den som leder, fungerar som modell för deltagarna med sitt språk och agerande. Vissa deltagare kan bli upptagna av sin egen roll, andra kan känna en distans till den. Den som leder arbetet måste hitta rätta metoder för att få alla fokuserade på arbetet. Deltagarna ska också få tillräckligt med information om vad som förväntas av dem. Det finns även yttre faktorer som påverkar arbetet och som ledaren måste ta i beaktande. Till dessa hör bl.a. skolans atmosfär, kommunikationsformer och hierarkiska modeller. Dessa ska mötas utan egna förutfattade meningar från ledarens sida. (Heggstad 2009).

Hur fungerar en kollektiv roll då i samband med ett publikarbete då studerandena ska se en föreställning och själva vara i roll? Det går jag in på i kapitel 5 och 6.

4 Publikarbetet till Hemsång

Pjäsen Hemsång är en dramatisering av romanen *Eriks bok*, som är det sista verket i Lars Sunds trilogi om den fiktiva österbottniska byn Siklax, som följs med från slutet av 1800-talet till slutet av 1900-talet.

Hemsång utspelar sig under åren 1943-1947 och handlar om Siklaxbornas möte med de evakuerade karelarna. Hemsång hade sin premiär på Wasa Teater den 1 oktober 2011 och spelas fram till den 31 december. I detta kapitel behandlar jag publikarbetet till föreställningen. Jag berättar om dess syfte och form och går sedan närmare in på workshopen: dess uppbyggnad, planerings- och repetitionsperiod samt genomföring.

4.1 Studiematerial och workshop

Publikarbetet till Hemsång består, som tidigare nämnts, av ett studiematerial och en workshop. Målgruppen är grundskolans 7-9 klasser och andra stadiet (gymnasier och yrkesskolor). Studiematerialet och workshopen är egna helheter och oberoende av varandra. De erbjuds till alla skolor som kommer och ser föreställningen. Av de 14 skolor som beställt studiematerialet, deltar åtta skolor i workshopen.

Studiematerialets syfte är att för- och efterbehandla föreställningen. Materialet innehåller information om föreställningen, fakta om tiden pjäsen utspelar sig på samt olika övningar (bl.a. drama- och skrivövningar) som lärarna och studerandena får behandla pjäsen med.

Workshopen, som leds av mig, är ett processdrama. Deltagarna tilldelas roller och de får lösa uppgifter i roll. De får, genom att agera i roll, behandla pjäsens teman och ta del av historiskt material från karelarnas tid i Österbotten. Deltagarna kan delta i workshopen före eller efter sitt teaterbesök. Workshopen ger fakta och öppnar upp för föreställningen för dem som ännu inte sett den. För dem som sett Hemsång, fungerar workshopen som en arena där deltagarna kan fördjupa pjäsens teman.

Workshopen har flera mål: Den vill föra deltagarna närmare pjäsens tema genom att låta dem vara aktiva och kreativa. Den vill väcka empati hos deltagarna och knyta pjäsens teman till deras egen vardag. Workshopen vill också ge historisk bakgrund till den tid som pjäsen utspelar sig på och visa vilken potential drama kan ha som lärometod. Deltagarna ska också få en inblick i teaterkonst genom att få prova på att vara i roll.

4.2 Workshopens uppbyggnad

Se gärna workshopens synopsis (bilaga 1). Där förklaras även de dramakonventioner som jag använder mig av i workshopen och som jag tar upp här. Dramakonventionerna är skrivna i tjock kursiv stil. **För workshopens manuskript**, se bilaga 2. Manuskriptet är riktgivande och ger en bild av strukturen. I ett processdrama kan ledaren ändå inte luta sig tillbaka på ett manuskript, improvisation är ett viktigt redskap i växelverkan med deltagarna. Manuskriptet bör därför ses som en skiss över processdramat som utvecklas varje gång som det hålls.

Ett *processdrama* (eng. *Process Drama*) är en genre inom dramapedagogiken och har skapats av bl.a. Dorothy Heathcote. Det utgår från en grundtext (eng. *pretext*) och låter målgruppen reflektera kring, utforska och uppleva ett tema. Målet är att skapa en lärande process kring temat. Grundtexten är källan eller impulsen till dramaprocessen (Eriksson 2007a, s. 135). Ett processdrama byggs upp av olika episoder och dramakonventioner (Dahl- Tallgren 2011, s. 34 - 35). Dramakonventioner är sätt att skapa dramatiska situationer genom att arbeta med handling, rum och tid för att skapa mening (Owens & Barber 2006, s. 12).

Jag har valt formen processdrama för att aktivera deltagarna. Som grundtext har jag föreställningen Hemsång och de teman om hem, kommunikationssvårigheter och frihet som den innehåller. Genom att ge deltagarna en kollektiv roll, vill jag väcka empati och förståelse för både de som ska ta emot karelare och för karelarna. Dessutom vill jag att de

som inte sett föreställningen skall kunna känna igen hur rollfigurerna i pjäsen tänker och jämföra detta med det egna agerandet i workshopen. De som redan har sett Hemsång, får en möjlighet att fördjupa vad de upplevt och reflektera över om de fungerar på samma sätt som rollfigurerna i föreställningen.

Jag vill också ge deltagarna ett ansvar de inte bett om. Den kollektiva rollen blir ett skydd, deltagarna kan yttra sig som sig själva eller som sin roll, men för de andra blir tankarna alltid rollfigurens. Deltagarna får också en expertroll som de utvalda byborna med uppgift att förbereda för karelarna. Som experter utsätts de ändå. Först skall de förbereda sig på att dela med sig. Sedan blir problemet mer verkligt då de stöter på den karelska flickan. Till slut måste de bestämma över hennes öde. Frågorna blir här: Vad och vem har vi ansvar för? Var börjar och slutar vårt ansvar? Jag vill också dra paralleller till dagens värld med invandrare och språkstridigheter.

Deltagarna får alltså en kollektiv roll för att komma närmare in på temat och för att utsättas lite och komma ur sin bekvämlighet. Jag har valt dramakonventionen *lärare-i-roll* för att kunna styra dramat in ifrån det och för att kunna hålla studerandena kvar i sina roller. Genom att ha en auktoritär roll: Charlotta Stenbacka, kan jag få dem att leva sig in i tidens press och känna en viss hjälplöshet. Genom att vara Kerttu Riikonen, kan jag väcka empati hos dem och vilja att hjälpa. Då är det de som har makten.

Fast det är frågan om en tidsresa, är jag ändå beredd på att kunna avbryta processen när som helst och ge instruktioner. Jag fungerar därför som *facilitator* i början och slutet av workshopen, detta för att skapa klarhet i workshopen och för att få deltagarna att känna sig mera trygga i processen. En facilitator fungerar som en länk mellan fiktion och icke-fiktion. I ett TIU-program leder facilitatorn bearbetningsdelarna (Heggstad 2009). I mitt processdrama är facilitatorn den som förbereder studerandena för tidsresan och som tar dem ur den. Facilitatorn leder också reflekterandet över processdramat.

4.3 Workshopens planerings- och repetitionsperiod

Planeringsarbetet för publikarbetet skedde under perioden 2 augusti– 1 oktober 2011. Arbetet med studiematerialet och workshopen stödde varandra och pågick samtidigt under hela planeringsperioden. Studiematerialet och workshopen skapade en helhet med två självständiga delar som kompletterar varandra. I båda delarna ville jag att deltagarna skulle få prova på att vara i roll, detta för att se om föreställningens teman kommer dem närmare.

Jag arbetade självständigt med arbetet och hade varje vecka möte om det med min handledare Nina Dahl-Tallgren. I slutet av processen fungerade min studiekamrat Anna Maria Granlund nu och då som yttre öga.

De sista veckorna, då studiematerialet nästan var färdigt, koncentrerade jag mig mest på workshopen. Under den tiden skrev jag ett manus som bearbetades och som provades på två grupper: Yrkeshögskolan Novias studerande i Scenkonst (var av största delen är med i föreställningen som statister) och teaterns personal (närmast kansliet och skådespelare).

Planerings- och repetitionsperioden var lång och jag kände hela tiden att jag hade tillräckligt med tid. Utmaningar jag stötte på var bl.a. att arbeta med flera saker samtidigt: studiematerial, workshop och bokningar samt det egna arbetets beroende av samarbetspartners tidtabeller.

4.4 Genomförandet av workshopen

Workshopen hölls i åtta skolor under veckorna 40 – 50. Av dem var fem gymnasier och tre högstadier. Workshopen räckte ca 70 minuter, men kunde skräddarsys enligt skolornas behov. Workshopen hölls för 30 grupper.

I mitt examensarbete behandlar jag de skolor jag besökte i oktober och den respons jag har av dem. Till skolorna hör: Borgaregatans skola (högstadium), Korsholms högstadium, Kristinestads högstadium, Jakobstads gymnasium och Vörå samgymnasium - idrottsgymnasium. I Korsholms högstadium höll jag tre verkstäder och i Vörå samgymnasium -idrottsgymnasium en. I resten av skolorna höll jag två. Sammanlagt deltog 215 studerande i workshopen under oktober månad, av dem var 70 gymnasieelever och 145 högstadieelever. I tabell 1 syns det hur många studerande per skola som deltog i workshopen i oktober.

Tabell 1. Skolor som deltog i workshopen i oktober.

Borgaregatans skola	28 deltagare
Korsholms högstadium	61 deltagare
Kristinestads högstadium	56 deltagare
Jakobstads gymnasium	51 deltagare
Vörå samgymnasium - idrottsgymnasium	19 deltagare

5 Receptionsanalys av workshopen

”Måste vi gå upp framför andra med papper och spela teater?”, frågar mig oroligt en kille från årskurs nio i högstadiet innan vi börjar med workshopen. Jag försäkrar honom att ingen skall utsättas och att vi inte skall uppträda för varandra. Därefter får jag samma fråga av några av killens klasskompisar. Jag känner på mig att workshopen kommer att ge upphov till intressant och mångsidig respons och kan inte vänta tills jag får läsa hur studerandena tänker.

I detta kapitel presenteras de undersökningsmetoder jag använder mig av och deras resultat. Responsen från skolorna jämförs med mina egna iakttagelser.

5.1 Mina undersökningsmetoder

Som undersökningsmetod för mitt examensarbete använder jag mig av empirisk undersökning. Metoden bygger på erfarenhetsbetonade undersökningar av verkligheten. Studeranden och lärare som deltar i workshopen fyller i en enkät och ger respons på workshopen. Jag för också egna anteckningar över varje workshop och jämför dem med skolornas respons. Slutligen spelas en workshop i Korsholms gymnasium in och fotograferas. Detta sker i november. Tyvärr har det inte funnits möjlighet att spela in en workshop före november p.g.a. praktiska hinder. Korsholms gymnasium deltar inte med respons, detta p.g.a. tidsbrist.

5.2 Skolornas respons

I denna del av kapitlet behandlas den respons jag fått av studerande och lärare. Se gärna enkäterna, bilaga 3 och 4.

5.2.1 Högstadiernas respons

Sammanlagt har jag 82 svar av högstadiееlever. De går alla på årskurs nio och 76 av dem deltar i workshopen efter att ha sett pjäsen Hemsång, fem elever har inte sett pjäsen.

Enkätens syfte är att ta reda på hur eleverna upplevde att vara i roll och hur workshopen påverkade deras upplevelse av föreställningen.

I frågan om hur de upplevde att vara i roll, uppmanar jag dem att skriva fritt. Jag ger ändå två stödfrågor: Var det lätt/svårt att vara i roll? Kände du dig fri eller begränsad att göra saker när du var i roll? När? Dessa frågor finns till, inte för att leda eleverna till färdiga svar, utan för att få dem att bidra med något svar och inte lämna pappret tomt.

Svaren kan delas upp enligt följande:

Tabell 2. Var det lätt/svårt att vara i roll? (Högstadierna)

Lätt	Svårt	Lätt & svårt	Tomt svar	Övriga svar
43	15	6	3	15

Sammanlagt 82 svar

Enligt denna tabell tycker 43 elever att det var lätt att vara i roll, 15 elever anser att det var svårt. Sex elever svarar att det var både lätt och svårt. Tre elever väljer att inte svara på frågan. Till de 15 övriga svaren räknas svar som skribenten inte kunnat tyda, svar som ”ingen aning” och fritt skrivna svar som inte berört denna stödfråga.

Tabell 3. Kände du dig fri eller begränsad att göra saker när du var i roll?(Högstadierna)

Fri	Begränsad	Fri & begränsad	Tomt svar	Övriga svar
35	16	6	2	23

Sammanlagt 82 svar

Denna tabell visar att 35 elever kände sig fria att göra saker i roll, 16 elever igen kände sig begränsade. Sex elever skriver att de kände sig fria, men också begränsade. Två elever har lämnat svaret tomt medan 23 väljer att svara på frågan på ett annat sätt. Till dessa svar hör också de som skribenten inte kunnat tyda, svar som ”ingen aning” och svar som skrivits fritt utan att beröra denna stödfråga. Jag tror att en orsak till att det finns så många ”övriga svar” är att denna fråga kan ha varit svår att svara på. Den är ganska personlig, men kanske också lite dåligt formulerad. Den har gett upphov till många tolkningar. Jag har i bilaga 5 gett exempel på elevernas svar på frågorna.

Frågan om hur de upplevde pjäsen Hemsång efter att ha deltagit i workshopen visar sig vara svårare att svara på. Här är svaren:

Tabell 4. Hur upplevde högstadieeleverna Hemsång efter workshopen?

Workshopen gav mer	Bra pjäs	Upplevelsen ändrades inte	Tomt svar	Såg inte pjäsen	Tråkig pjäs	Vet inte	Övriga svar
19	19	13	10	5	4	3	9

Sammanlagt 82 svar

Enligt tabellen svarar 19 elever att workshopen gav en starkare upplevelse av föreställningen. De anser att de fattade mer om pjäsen och teaterarbete och kunde leva sig bättre in i situationen och tiden som pjäsen utspelar sig på. 19 svarar att pjäsen var bra (intressant, kul). Här undrar jag om frågan kan ha missuppfattats eller om vissa elever tror

att jag är ute efter ett sådant här svar. 13 elever svarar att de inte såg på pjäsen på ett nytt sätt efter att ha varit med om workshopen. 10 lämnar frågan obesvarad, fem har inte sett pjäsen och fyra är av den åsikten att pjäsen var tråkig. Tre elever skriver att de inte vet. Till de övriga svaren hör i denna fråga svar som inte kunnat tolkas och åsikter som inte hör under de andra spalterna. Se bilaga 5 för exempel på kommentarer som finns i responsen.

5.2.2 Gymnasiernas respons

Sammanlagt deltar 50 studerande med respons. De deltar i workshopen före sitt teaterbesök. Av dem är åtta abiturienter och 42 studerande som går andra året och som är med på workshopen i samband med en modersmålskurs. Studerandena svarar ganska fritt på frågorna.

På frågan om hur de upplevde att vara i roll, svarar de så här:

Tabell 5. Var det lätt/svårt att vara i roll?(Gymnasierna)

Lätt	Svårt	Svårt i början, sedan lätt	Lätt & Svårt	Övriga svar
18	10	11	9	2

Sammanlagt 50 svar

Tabellen visar att största delen av studerandena tycker att det var lätt att vara i roll. 18 studeranden har svarat att det var lätt. Det är bara 10 studeranden som tycker att det var svårt. 11 studeranden säger att det i början var svårt, men att det sedan blev lättare att vara i roll. Nio studerande tycker att det var både lätt och svårt. Två studerande finns under övriga svar för att de närmast kommenterar workshopen i helhet.

Tabell 6. Kände du dig fri eller begränsad att göra saker när du var i roll? (Gymnasierna)

Fri	Begränsad	Fri & begränsad	Övriga svar
21	14	6	9

Sammanlagt 50 svar

Denna tabell visar att majoriteten av studerandena kände sig fria att agera i roll, 21 svarar så. 14 studeranden säger att de var begränsade, sex studeranden att de kände sig både fria och begränsade. Nio studerande finns under övriga svar, dessa har antingen skrivit allmänt om workshopen eller valt att endast svara på den första stödfrågan.

Studerandena motiverar sina svar på frågan om hur de upplevde att vara i roll. En del ger också respons på workshopen. Majoriteten av studerandena upplever workshopen som rolig. Se bilaga 6 för kommentarer plockade ur enkäterna.

När det gäller frågan om hur de upplevde föreställningen efter att ha deltagit i workshopen, skriver studerandena väldigt fritt i sina svar. Här kommer en sammanfattning av deras åsikter:

Tabell 7. Hur upplevde gymnasieeleverna Hemsång efter att ha deltagit i workshopen?

Workshopen gav mer	Kommentarer endast om föreställningen	Upplevelsen ändrades inte	Övriga svar
37	7	2	4

Sammanlagt 50 svar

Tabellen visar en tydlig majoritet på en positiv inställning till publikarbetet, 37 studeranden anser att det gett dem någonting. Sju studerande kommenterar inte publikarbetet utan endast föreställningen. Två studerande säger att workshopen inte påverkat deras upplevelse. Till de fyra övriga svaren hör svar som varit svåra att tolka.

Studerandena motiverar även i denna fråga sina åsikter. För exempel på kommentarer, se bilaga 6.

5.2.3 Lärarnas respons

Fem lärare deltar med respons. Av dem är en gymnasielärare. Av lärarna är det två lärare som deltar i workshopen före pjäsen, en lärare deltar efter den, en lärare deltar i workshopen både före och efter teaterbesöket och en lärare har inte sett Hemsång. Jag uppmanade alla lärare att delta i workshopens arbete om de vill, detta kan stöda studerandena. Åtminstone två av de lärare som fyller i enkäten deltar i workshopens arbete, de andra lärarna ser på. Lärarna kunde också bytas under passen. Fyra av lärarna undervisar i bl.a. modersmål, den femte undervisar i biologi och geografi.

För lärarnas svar, se bilaga 7. Eftersom jag inte har så många svar, skriver jag ut dem i stället för att skapa en tabell över dem. I kapitel 5.2.4 sammanfattas lärarnas kommentarer.

5.2.4 Sammanfattning av responsen

Det finns många olikheter men också likheter i responsen från högstadierna och den från gymnasierna. Högstadierna deltar i workshopen efter att ha sett föreställningen medan gymnasierna deltar i workshopen före sitt teaterbesök.

Skillnader i responsen är bl.a. att gymnasieeleverna skriver mer och friare än högstadieeleverna. Detta kan förstås ha med åldern att göra, men det verkar som om gymnasieeleverna förstått att de varit med om ett publikarbete. Majoriteten av dem anser att workshopen gett dem någonting. I högstadieelevernas fall handlar publikarbetet om att fördjupa teaterupplevelsen. Det finns de elever som skriver att de nu fattar pjäsen bättre, men många tolkade frågan om publikarbetet på ett annat sätt.

Fler skillnader är att gymnasieeleverna motiverar sina svar och ger förbättringsförslag. De skriver också mer öppet om sig själva. Högstadieeleverna i sin tur är glada över att få delta och göra något annat än det vanliga skolarbetet.

Det som finns med i båda gruppernas kommentarer är att en del av deltagarna verkar se sin roll som en prestation. Många känner sig begränsade för att de får mycket frihet i att välja själv och improvisera, andra tänker på motsatt sätt. De som inte har erfarenhet av drama och av att vara i roll, känner sig mer obekväma än de som har erfarenhet av det. Fokuset blir för många på rollen och inte på uppgifterna.

En del skriver att de inte förstått hur de ska vara och att detta begränsat dem. Det finns också de deltagare som tycker att det är svårt att leva sig in i en roll. Andra deltagare skriver att de känner sig fria för att de anser att de får vara sig själva och göra vad de vill. En del gymnasieelever säger att det i början var svårt, men att de snabbt sögs in i arbetet. Ordet ”begränsad” har alltså tolkats på två sätt, ibland som att ordet tyder på att ge ramar och därmed frihet och ibland som att det betyder att ta bort frihet.

Båda grupperna betonar klassens betydelse. Om de andra i klassen haft svårt att gå med, har det varit svårare att leva sig in i sin roll och i situationen. Om klassen varit trygg och van att syssla med drama och teater, har det inte varit svårt att gå med i fiktionen.

Lärarna tycker att största delen av studerandena aktivt deltagit i workshopen. De nämner också att blygare studeranden vågade mer och att sådana som annars är aktiva, var mer tillbakadragna. En lärare nämner att eleverna försökte vara lite lustiga och inte koncentrerade sig på uppgifterna, en annan att vissa gick in i sin roll så mycket att uppgifterna kom i andra hand. Lärarna skriver också att vissa studeranden hade svårt att gå i roll och att mötet med den karelska flickan visade sig besvärligt. Överlag är de positivt inriktade till workshopen och tycker att instruktionerna var tydliga. En lärare nämner också att hon gärna fortsätter med övningarna med andra klasser.

Gällande frågan om publikarbete, tror ett par lärare att studeranden som inte sett pjäsen Hemsång kommer att ha lättare att leva sig in i den efter att ha deltagit i workshopen. De som sett föreställningen, får i sin tur en bättre förståelse för workshopen och en bättre inblick i föreställningens tema. En lärare hoppas också på att studerandena drar paralleller till vår tid med invandrare.

Jag anser att både studeranden och lärare varit ganska ärliga i sin respons, de har gett både positiv och negativ feedback på workshopen. Visst finns det säkert de som ger positiva svar för att vara artiga, men studerandenas svar har mest handlat om den egna upplevelsen och de har själva fått välja hur mycket de vill avslöja. En stor del har motiverat sina svar och en del har tänkt vidare.

5.3 Egna iakttagelser

Jag använder mig i detta kapitel av mina anteckningar och mitt bild- och videomaterial.

5.3.1 Anteckningar

Efter varje workshop har jag fört anteckningar över den. Den text som nu följer är en sammanfattning av dessa tankar.

Högstadiееleverna accepterar fiktionen lättare än jag hade tänkt mig. De är energiskt med i den och testar den aldrig. Ett undantag är en specialgrupp, den är mer tillbakadragen och verkar ha inre stridigheter. Utmaningen med högstadiegrupperna blir närmast att skapa allvar, det finns ibland elever som vill skratta bort det hela. Detta kan delvis bero på att drama är rätt nytt för dem, men också för att de faktiskt vill gå in i rollen till 100 %. Jag märker ganska tidigt att jag måste betona att rollen inte är en prestation och att fokuset ska ligga på uppgifterna. På detta sätt vill jag få bort all prestationsångest, men också allt överdrivet spelande. En dialog är ofta möjlig med eleverna. Det ställe som är svårast är då de får mycket frihet och ansvar, detta i mötet med den karelska flickan.

Processdramat fungerar bättre om det hålls i ett litet utrymme, en gymnastiksal med närmare 30 elever visar sig fungera sämre. Fast utrymmen ofta är små, skapar de ändå den stämning jag vill ha, d.v.s. att byn inte är tillräckligt stor för att ta emot evakuerade. Konflikten blir då tydligare.

Lärarens attityd till processdramat är viktig. Om läraren är med och agerar naturligt i sin roll, kommer eleverna oftast snabbare med. Om läraren byts i mitten av passet, är tillbakadragen eller tittar på, är eleverna oftast mer okoncentrerade. Stämningen är oftast god i grupperna, de fungerar bättre då arbetet görs med den egna basgruppen och inte i sammanslagna grupper.

Gymnasiegrupperna har alla intresse och erfarenhet av drama. Ingen av dem har sett föreställningen, men de går alla med i fiktionen direkt och en stark dialog skapas. Visst finns det studeranden som är mer passiva eller som verkar se rollen som en prestation. Men ingen blockerar eller visar ointresse. Utrymmen är också passliga för workshopen, i den ena skolan har läraren förberett studerandena med förarbets uppgifter och när jag kommer till skolan har hon lagat i ordning ett utrymme åt mig. Denna positiva attityd till drama finns med i hennes aktivitet under workshopen och har smittats av på studerandena. Studerandena är många till antal, men alla arbetar rätt aktivt. Studerandena verkar också ha

en god samhörighetskänsla. Många studeranden, också bland högstadieeleverna, verkar glada för att de får använda sin egen dialekt.

5.3.2 Bild- och videomaterialet

Ta gärna en titt på bilaga 8. Där finns en del av de bilder jag använt mig av i detta kapitel.

Korsholms gymnasium, som inte deltog i den respons jag samlat in i oktober, låter mig vänligen filma och fotografera en grupp. Det är också i Korsholms gymnasium som jag har min examen för den konstnärliga delen av mitt examensarbete. I gymnasiet håller jag workshopen för fyra väldigt olika grupper. Samma lärare deltar i tre grupper. Jag kommer nu att beskriva de tankar som väckts i mig av de bilder och det videomaterial jag har från workshopen som spelades in den 9 november 2011.

Gruppen är en modersmålsgrupp som har sett föreställningen. Alla i gruppen är inte på plats, många studeranden väljer att inte komma på workshopen. En studerande tittar på p.g.a. huvudvärk. Jag har alltså en grupp på åtta deltagare, läraren inräknad.

När jag ser på bilderna, blir min första tanke att studerandena är pinsamt berörda och att de inte är trygga med varandra. En går omkring med jackan på sig och kroppsspråken på studerandena visar att de helst är någon annanstans; de har armarna i kors, är vända bortåt, tittar ner i golvet eller har händerna i fickorna. De verkar också ovana med att arbeta på golvet, många väljer att sitta på bord eller att stå hellre än att sitta. De har delats in i grupper på tre personer. De arbetar inte nära varandra utan verkar ganska splittrade. Den studerande som tittar på, är ändå halvt med i en grupp och hjälper den.

Men jag hittar också positiva saker från bilderna: Läraren är intresserad av drama och har klätt ut sig för sin roll som gammelmor. Studeranden som sitter och tittar på, följer ganska ivrigt med. På de leende ansikten som jag ser, tycker jag mig se en vilja att vara med som hindras av att man inte riktigt vågar eller vet hur man ska göra.

Videomaterialet förstärker det bilderna visar. I gruppen med en flicka och två pojkar, arbetar inte pojkarna och flickan tillsammans utan gruppen delar sig. Gruppen med läraren och två elever arbetar bra tillsammans. Den sista gruppen med en flicka, en pojke och den pojke som tittar på, vet inte riktigt hur den ska fungera som grupp. Studerandenas sätt att arbeta får mig att fundera på om de alls känner varandra eller om det tillbakadragna

beteendet är ett resultat av att de filmas och fotograferas. De verkar ändå inte fästa någon uppmärksamhet vid kameran.

Gruppen motsätter sig arbetet genom passivitet, alla hålls inom sin bekvämlighetszon. Pojken som tittar på, verkar trygg i att delta och se på, men på avstånd. Då Charlotta Stenbacka för första gången kommer in, hörs det ett fnissande bland studerandena. Det verkar som om de upplever situationen lite komisk och drama som barnsligt. De verkar också ha svårt att gå i roll. Det är som om de vill hålla fast vid den roll de är vana vid. Läraren är den som oftast tar ordet i workshopen. En ordentlig dialog med gruppen skapas först efter den karelska flickan, då byborna åter träffar Stenbacka. Stenbacka är då någon de redan träffat och nu vet de redan hur de ska fungera.

Arbetet avbryts ganska kontinuerligt. Som avbrytelser kan nämnas ett försök att kontakta en studerande som aldrig kommer, gitarrspel genom högtalare och en lärare som kommer in mitt i fiktionen för att se om vi är igång. Dessa visar sig hämta in komik i situationen och blir inga störande element.

Det som alltså präglar hela workshopen är en stelhet i gruppen. Studerandena vet inte hur de ska vara och vad de ska göra. Fast jag i början betonar att det inte finns rätt eller fel i hur de skapar sin roll, borde jag med en sådan här grupp ha kraftigare och oftare klargjort det samt att de ska arbeta tillsammans. Ett högre tempo skulle säkert också ha aktiverat gruppen mer. Jag skulle även med en sådan här grupp i inledningen ha kunnat betona att gruppen ibland kommer att hamna ut för överraskande problem som de tillsammans ska försöka lösa. I avslutningsdiskussionen skulle jag ha kunnat knyta tillbaka till dessa överraskningar och starkare binda ihop det till historien: detta har hänt och händer än idag. Sedan skulle jag tydligare ha kunnat hämta fram att de fått mycket frihet att agera hur de vill och att detta kan vara nytt för många.

Som jag tidigare nämnt, verkar det ändå finnas en vilja hos studerandena att delta. Det syns i hur aktivt de som är i sina hem följer med mötet med den karelska flickan. En flicka vill ge mat åt den karelska flickan, men hon vet inte hur hon ska göra. Hon verkar vara låst. Frågan blir här: Vilket är låset och hur kan det öppnas?

5.4 Stämmer responsen överens med de egna iakttagelserna?

Stämmer då den respons jag fått av skolorna överens med mina egna iakttagelser? Det anser jag att den gör.

I mina iakttagelser av högstadiegrupperna och i deras respons finns likheter. Jag skriver att de aktivt är med och att de är energiska. Majoriteten av eleverna skriver att det var roligt att delta i workshopen. Det är ändå svårt att skapa allvar ibland, en del elever skriver att det var svårt att vara i roll om inte andra var det. De som var i roll kunde ibland bli så ivriga att de glömde bort uppgiften, detta påpekar också en lärare. Rollen blir för en del elever en prestation, andra igen känner sig befriade av den och lever ut situationen till fullo.

Största delen av gymnasieeleverna är positivt inställda till workshopen och förstår dess innebörd. Jag har antecknat att de arbetar bra tillsammans och att de har erfarenhet av drama, detta hämtar de också fram i sin respons. Även i dessa grupper finns det studeranden som ser rollen som en prestation, något som jag tar upp i mina anteckningar.

Det bild- och videomaterial jag har, visar i sin tur på en annan slags gymnasiegrupp, deras respons skulle säkert ha sett ut på ett mycket annat sätt. Även här syns ändå gruppens påverkan och svårigheten att gå i roll.

De lärare som fyllt i responsen verkar ganska positivt inställda till workshopen. Många lärare har inte skickat någon respons. Om läraren deltar i workshopens arbete, har detta en ganska positiv inverkan på studerandena, detta tar också en lärare upp i sin respons. Lärarna skriver också att studerandena ännu är ovana med arbetet i roll. För högstadieelever är det ibland svårt att ta på sig en annan roll, det verkar som om de inte vill lämna den roll de redan har i gruppen. Här tycker jag att drama ger alternativ och chanser att prova andra roller.

6 Hur fungerade den kollektiva rollen?

Den kollektiva rollen fungerade enligt resultaten bra och workshopen uppnådde de mål jag ställt den. Dessa mål finns uppräknade i kapitel 4.1. Workshopen fungerade bl.a. som ett pedagogiskt och ett konstnärligt verktyg.

Som ett pedagogiskt verktyg: Studerandena fick lära sig om evakueringen genom att inte behöva fokusera sig på att lära. De koncentrerade sig på att vara i roll och på de uppgifter som de skulle lösa. Historisk fakta och material fanns inbakat i workshopen. Det var ändå

inte de som var i huvudrollen, utan studerandena. Jag gav studerandena ansvar för sin egen inlärnin g genom att låta dem vara experter. Enligt mig handlar inlärnin g om attityd och jag tror man lär sig bättre om man redan anses kunna mycket.

Som ett konstnärligt verktyg: Jag tror att den kollektiva rollen bidrog till att studerandena kunde leva sig in i en annan människas situation. Genom att skapa en roll och utveckla den, tror jag också de fick en insikt i skådespelararbete.

Utsattes någon? Jag tror inte att den kollektiva rollen direkt utsatte någon, eftersom jag gav studerandena möjligheten att själva skapa sin roll. Ville de vara mindre aktiva, kunde de vara det. Den kollektiva rollen upplevdes både positivt och negativt av studerandena. Det positiva handlade bl.a. om frihet, att inte behöva vara sig själv, att förstå andra och variation från vanligt skolarbete. Det negativa handlade mest om negativa attityder gentemot drama och teater, att inte veta vad man ska göra/hur man ska vara, dålig gruppstämning, dålig självkänsla eller låg gruppaktivitet.

De grupper vars deltagare var trygga med varandra och hade erfarenhet av drama, styrde arbetet själva. I grupper där deltagarna inte tyckte om att vara i roll eller arbeta i grupp, handlade det mest om gruppstämningen. Sådana grupper skulle behöva ta del av samarbetsövningar före arbetet med kollektiv roll. De verkar också styras av ett rätt och fel- tänkande, detta tänkande tycker jag att vi som besöker skolor allt mer måste betona att inte gäller i vårt arbete.

Rätt- och feltänkandet får mig att tänka på skolors erfarenhet av drama. Många lärare verkade ivriga eller nyfikna på att få vara med, ändå syns det starkt att arbetet i roll tolkats på många olika sätt bland lärare och studerande. Jag märkte som sagt snabbt att jag måste betona att rollen inte är en prestation, att vi inte ska uppträda för varandra och att man ska fokusera på uppgiften. Då det gällde dramakonventionen roll-på-väggen, betonade jag att teckningen är en skiss. Man kan plocka egenskaper därifrån, men kan också välja att inte göra det. Teckningen får gärna fyllas på senare. Allt detta ville jag få fram för att sänka tröskeln och ta bort onödig prestationsångest. Ändå var det många som inte verkade ta detta till sig.

Detta tror jag kan ha att göra med att man i skolor inte kanske förstår skillnaden mellan dramapedagogiskt arbete och teater. Det hör till oss som besöker skolor att hitta en definition som förstås av målgruppen.

Det tycker jag inte att jag lyckades med helt och hållet. Stämningen under varje workshop var oftast god, deltagarna var aktiva och hade roligt tillsammans. Workshopen var någonting nytt och en variation från det dagliga skolarbetet. Det är bra och ger en positiv inställning till drama och teater. Det ger också målgruppen den känslan att de betyder någonting som publik. Skall drama fungera som en lärometod och den kollektiva rollen som ett pedagogiskt verktyg, tycker jag ändå att vi som jobbar med drama och teater måste lära ut skillnaden mellan dessa två begrepp. Vi måste förstås också ha tålamod, drama och dess konventioner blir bekantare ju mer målgruppen får arbeta med dem.

Öppnade sig föreställningens teman bättre för studerandena genom att de var i roll? Efter den respons jag fått och de iakttagelser jag gjort, svarar jag ja. Genom att de var i roll fick de prova på att leva sig in i den situation pjäsens karaktärer befann sig i. De fick en personlig erfarenhet av temat och genom att vara i roll fick de samla på sig historisk fakta om tiden föreställningen utspelar sig på. Jag anser därför att den kollektiva rollen förstärkte studerandenas upplevelse av pjäsen Hemsång, detta genom att göra upplevelsen rikare och genom att knyta den till deras egen verklighet och skolmiljö.

7 En blick in i framtiden

Vilka är då följderna med en aktivare publik som får spela en roll? Vad gäller publikarbete, tror jag att dialogen med publiken stärks. Teatern får veta vad publiken tänker och vad som är viktigt för den, publiken igen får en förståelse för teatern som en arbetsplats och en konstart. Teater och drama får också en större plats i verkligheten och i människors liv. Konstformen utvecklas då den är i en aktiv kontakt med sin mottagare. Allt mer interaktiva drag inom teater kan komma fram.

Vad gäller den kollektiva rollen, tror jag på dess kompetens som ett verktyg i publikarbete och i drama som lärometod. Publiken får möjlighet att undersöka hur de själva reagerar och agerar och jämföra det med det de ser på scen. Den kollektiva rollen aktiverar också sin deltagare, men utsätter inte.

Publikarbete har nu fått in foten i teatrar och har möjligheten att närma sig publiken på många olika sätt. Det viktiga är här att visa att publiken är viktig, att den betyder någonting. Teatrar måste också kunna skapa ett förtroende för publiken och kunna ge den makt att påverka. Alltså att ge den en viktig roll. Utan sin publik, finns inte teater. Publiken spelar en roll, den viktigaste.

Källförteckning

Dahl-Tallgren, Nina (red.) (2011): *Publiken i huvudrollen*. Korsholm: Förlags Ab Scriptum.

DOT r.f (Föreningen för Drama och Teater) (u.å): *DOT r.f.* [www. dotdot.fi](http://www.dotdot.fi) (Hämtat den 19.10.2011)

Eriksson, Stig A. (2007a): Antigone and Rachel Corrie. The Story of two female Activists. Reflections on a Process Drama Exploration. Ingår i Marianne Streisand (ed.), *"Talkin `bout my Generation"*. *Archäologie der Theaterpädagogik II*. Berlin: Schibri Verlag.

Eriksson, Stig A. (2007b): Looking at Elements of Distancing in the Work of Dorothy Heathcote- with a sidelong Glance to Brecht. Ingår i Marianne Streisand (ed.), *"Talkin `bout my Generation"*. *Archäologie der Theaterpädagogik II*. Berlin: Schibri Verlag.

Heathcote, Dorothy (1982): Signs and (Portents?). Ingår i: *Scypt Journal, No 9*

Heathcote, Dorothy (1984): Signs and Portents. Ingår i Johnson, L & O'Neill, C: *Dorothy Heathcote. Collected Writings*. London: Hutchinson.

Heggstad, Kari Mjaaland (2009): Prosperos nyve og den sokratiske orden. En undersøkelse av en TIU-praksis via begreppet 'framing'. Ingår i Nyrnes, A & Lehmann, N., *Ut frå det konkrete. Bidrag ti ein retorisk kunstfagdidaktikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

O'Toole, John (1976): *Theatre in Education. New objects for theatre- new techniques in education*. London: Hodder and Stoughton.

Owens, A & Barber, K (1997): *Dramaworks*. Carlisle: Caryl Press Ltd.

Owens, A. Barber, K. Sandström, A. (red.) (2006): *Dramakompassen*. Helsingfors: Draamatyö.

Roos-Sjöberg, Jeanette (2000): *I gränslandet mellan scen och publik- Nycklar till teater- med drama som metod*. Borlänge: DPM.

Tutkivan teatterityön keskus vid Tammerfors universitet (u.å). YLÖS. <http://www.yleisotyo.fi/> (hämtat: 19.10.2011)

Bilagor

Bilaga 1: Processdramats synopsis och begrepp

Bilaga 2: Processdramats manuskript

Bilaga 3: Respons studerande

Bilaga 4: Respons lärare

Bilaga 5: Högstadieelevernas kommentarer

Bilaga 6: Gymnasieelevernas kommentarer

Bilaga 7: Lärarnas kommentarer

Bilaga 8: Bilder från workshopen

BILAGA 1

PROCESSDRAMAT SYNOPSIS OCH BEGREPP:

1. Jag som **facilitator välkomnar studerandena** och förklarar för dem vad de ska vara med om och att de teman som finns med i workshopen också finns i Hemsång.
2. Sedan används dramakonventionen **att definiera platsen** då studerandena i grupper får markera hem på golvet med målartejp. Det är vanligtvis trångt om utrymme, vilket är meningen. Syftet är här att få studerandena att dela med sig och att ge dem en känsla av hur det kan vara då man har trångt om utrymme.
3. Sedan avslöjar facilitatorn att vi ska åka tillbaka i tiden till den 19 september 1944 till en fattig österbottnisk by som heter Kronå. Studerandena ska vara bybor i byn och står nu med sina familjer. Facilitatorn ger dem tidsenliga för- och släktnamn och uppmanar dem sedan att bestämma vem som är vem i familjen. Studerandena får därefter skissa vidare på sin roll. Detta sker genom konventionen **roll-på-väggen**. Syftet är att få studerandena att leva sig in i situationen och komma ihåg sin roll.
4. Därefter följer **tidsresan**, som sker genom att studerandena sitter på golven i sina hem, stänger ögonen och lyssnar till biträdande statsminister Ernst von Borns tal om vapenstilleståndet från 1944. Talet förekommer i föreställningen och fungerar samtidigt som ett igenkänningsmoment. Efter talet är slut går studerandena i roll.
5. **Spelet börjar** då talet är slut. Jag övergår från facilitator till **lärare-i-roll** i egenskap av Vasa länsstyrelses kontrollant Charlotta Stenbacka som kommer in och avslöjar för byborna att de ska ta emot 2000 evakuerade karelare från Hiitola, d.v.s. nästan lika många personer som de själva är i byn. Dessa familjer har valts ut som de bäst lämpade för att förbereda byn för karelarna och svara på frågor angående detta. Här går alltså studerandena från att vara i en **kollektiv roll** till att ta på sig en **expertroll**. Konventionen **diskussion** används. Syftet är att använda en konvention som är bekant för studerandena så att de kan fokusera på innehållet i uppgiften d.v.s. frågorna. Som stöd och inspiration till frågorna får studerandena

historiskt material förknippat med evakueringarna. Detta bidrar också till att hålla dem i roll och i tiden.

6. Efter presentationen av svaren, önskar Charlotta Stenbacka byborna en god natt och lämnar byn. Byborna går hem till sig och sover. Jag byter roll till Kerttu Riikonen, en 12-årig karelsk flicka som har skickats till Kronå från Kankaanpää. Flickan har ett brev som uppmanar byborna att ordna ett hem åt henne och att få denna tysta flicka att tala och avslöja var hennes familj är. Byborna träffar Kerttu och försöker få henne att tala. Det blir som en dramatiserad version av dramakonventionen ***heta stolen***. Syftet är att ge över ansvaret för uppgiften till studerandena och se om de tar emot det. I avslutningsdiskussionen kommer facilitatorn att behandla denna del. Denna konvention är en total motsats till den föregående konventionen där arbetet övervakas av Charlotta Stenbacka. Här är studerandena mer utlämnade, men har ändå makten. Denna del slutar med att den karelska flickan springer ut. Studerandena blir lämnade med ett karelskt befolkningskort i handen.
7. Charlotta Stenbacka återvänder, berättar att den karelska flickan kom emot henne gråtande och att hon nu finns på länsstyrelsen. Stenbacka undrar om byborna fått veta något om flickan och hennes familj. Efter att ha lyssnat till byborna, avslöjar Stenbacka att länsstyrelsen blivit kontaktad av försvarsmakten. Det visar sig att flickans fader är rysk soldat som rymt från armén då det började se dåligt ut för Sovjetunionen. Fadern är nu långt från ryska gränsen och Sovjetunionen vill ha honom tillbaka. Sovjetunionen fick tillfångataget hans familj då den försökte lämna Karelen och hotar med att det går illa för familjen, om fadern inte återvänder till Sovjet. Kerttu ska enligt Sovjetunionen återförenas med sin familj.

Charlotta Stenbacka säger därefter att inte länsstyrelsen har tid med sådana här detaljer. Fall som det här finns det redan tillräckligt av. Det blir då Kronås bybor som får avgöra vad som ska ske med Kerttu. Byborna delas upp i de som vill ha Kerttu kvar i Kronå och de som vill skicka henne till Sovjetunionen. Grupperna får komma med argument och sedan följer en **debatt**. Syftet här är att ge studerandena den otrevliga uppgiften att bestämma över en annan människas öde. Konventionen debatt knyter också till föreställningen och fungerar som ett igenkänningsmoment.

8. Efter debatten, som inte avslutas med ett beslut, får byborna gå till sina hem, ta av sig sina namnlappar och målartejpen kring deras hem. Detta fungerar som en **tidsresa tillbaka** till år 2011. Studerandena går på detta sätt ur roll.
9. Facilitatorn ber dem göra en **stillbild**, en tidningsbild av vad de tror hände med Kerttu. Studerandena håller samma grupper. De får också skapa en slagkraftig rubrik till bilden. Syftet är att ge dem lite avstånd från den dramatiska situationen så att de bättre kan reflektera över den. Studerandena får sedan visa bilderna åt varandra.
10. Därefter avslutar facilitatorn processdramat med en **avslutningsdiskussion**. Syftet är här att reflektera över bybornas handlingar och känslor, det ansvar de fått och hur Kerttu kan ha känt sig. Avslutningsdiskussionen vill också dra paralleller till nutid och till föreställningen Hemsång.
11. En responsblankett skickas ut till lärare och studeranden.

BEGREPPSFÖRKLARING över de dramakonventioner som användes:

Källor:

Owens, A & Barber, K (1997): *Dramaworks* . Carlisle: Caryl Press Ltd
(s. 23 - 25 och s. 27 - 28)

Owens, A. Barber, K. Sandström, A. (red.) (2006): *Dramakompassen*. Helsingfors: Draamatyö. (s. 20 – 21, s. 23 och s. 25)

Att definiera platsen (eng. *defining space*): Handlingen placeras på en bestämd plats, som kan skapas t.ex. genom att möbler läggs ut på ett visst sätt.

Roll-på-väggen (eng. *role-on-the-wall, outline of a person*): En ritad figur representerar rollfiguren. Information om rollen skrivs kring den. Inre egenskaper och yttre intryck skiljs åt grafiskt. Man kan fortsätta att komplettera figuren efter hand och karaktären kan spelas av en deltagare.

Kollektiv roll (eng. *collective role*): Kollektiv roll är en dramakonvention i vilken alla deltagare får likadana roller. De kan t.ex. alla vara astronauter. Man vill skapa en situation och fokus samt ge deltagarna ett perspektiv på dramat genom att de

delar sin rollerfarenhet med varandra. Då dramat utvecklas, får deltagarna utveckla sina roller eller välja andra roller som de anser ha mer potential.

Expertrollen (eng. *mantel of the expert, the ones who know*): En dramakonvention i vilken deltagarna fungerar som experter eller t.ex. som historiker. Rollen fungerar bäst om den sakta får utvecklas genom utförandet av uppgifter. Det bidrar till att deltagarna tror på sina roller och på situationen samt känner ägarskap för sitt arbete.

Lärare-i-roll (eng. *teacher-in-role*): Denna mycket använda dramakonvention gör att ledaren kan stöda, utmana och utveckla dramat och dess individer inifrån dramat. Tyngdpunkten för ledaren ligger inte på att spela en roll, utan på att ta på sig ett förhållningssätt som rollen uttrycker i handling.

Heta stolen (eng. *hot spot, hot seating*): En rollfigur intervjuas av gruppen som kan vara i roll eller ur roll. Syftet kan vara att utveckla en rollfigur eller att klargöra perspektiv och kontext.

Stillbild/staty (eng. *still images, freeze frame, frozen image, tableaux, set in concrete, photo album*): Individer eller grupper går in i en fryst position för att fokusera närmare på ett konkret ögonblick. Denna bild kan läsas av de övriga i gruppen. En stillbild kan också vara en fysisk framställning av en abstrakt idé. En stillbild kan vara en del av ett drama, t.ex. ett fotografi som hittats.

Processdramats manus

1. INTRODUKTION

- Hej, jag heter Helena Laxén och kommer från Wasa Teater.

Ni har redan varit och sett Hemsång/ni kommer att se Hemsång? De teman vi tar upp idag fanns med/kommer att finnas med i pjäsen. Jag är inte här för att testa er utan är intresserad av vad ni har för tankar angående temat.

- *Konvention: Att definiera platsen*

Före vi börjar, skulle jag behöva hjälp med att markera X-antal hem.
(*Studerandena delas in i grupper*)

KONTRAKT + TIDSRESA INFO

(Nu kommer ni att få vara med om ett processdrama. Det innebär att ni alla får roller och uppgifter som ni ska lösa i roll. För att alla ska få en meningsfull upplevelse, är det viktigt att ni alla tar er roll på allvar och ger utrymme åt varandra. Ni skall inte prestera en fin teaterroll eller uppträda för varandra, utan fokusera på de uppgifter ni får.)

Vi ska resa tillbaka till den 19 september år 1944. Vet någon vad som hände den 19 september 1944? (vapenstilleståndet undertecknades av Finlands riksdag).

Detta kommer att vara den Österbottniska byn Kronå år 1944. Byn är fattig. I byn bor ca 2300 människor. Byn fortsätter ännu lite, men det är här som ni bor. Ni kommer alltså att vara invånare i byn Kronå.

(*Studerandena står i sin grupp*). Ni är familjen Nordman. Ni är Karlsson...Strandberg, Lundqvist, Nyberg.

2. SKAPA ROLLER

Jag kommer nu att dela ut namn åt er, bestäm vem som är vem i familjen. Lever t.ex. fadern? Bor gammelmor hos er?

- *Konvention: Roll-på-vägg*

Här har ni ett A4:ans papper. Arbeta för er själva. Rita er roll som en pepparkaksgubbe på pappret och börja fylla i egenskaper ni tror att hon/han har. Inuti figuren skriver ni de känslor och tankar ni tror rollen har, utanför skriver ni hur dessa syns i rollens beteende, här kan ni också skriva om rollens utseende och vad rollen arbetar med. Fundera också på rollens relation till sin familj och till de andra invånarna i byn Kronå. Skriv tre egenskaper innanför figuren och tre utanför.

(Visa ex.)

Ni har några minuter på er.

-Skriv ner er rolls namn på denna namnlapp och fäst den vid er blus. Skriv också om ni kommer att vara mamma, änka, pappa, barn o.s.v. Kom ihåg efternamnet!

Vi kommer nu att resa tillbaka i tiden till den 19 september 1944 till Kronå by. Detta sker genom att ni får lyssna på ett (riktigt) radiotal från år 1944. Jag kommer att släcka lamporna och be er stänga ögonen och så lyssnar vi till talet. När talet är slut, så har vi rest tillbaka till den 19 september 1944. Då är ni inte längre er själva eller i år 2011. Utan då har ni blivit den roll ni just har skissat upp och ni bestämmer själva hur ni är och hur ni reagerar på saker. Frågor?

3. SPELET BÖRJAR

Von Borns radiotal om vapenstilleståndsavtalet.

Länsstyrelsens kontrollant Charlotta Stenbacka kommer in med papper i handen. (Hon läser ibland från sina papper och tar på så sätt avstånd från byborna.) Hon har auktoritet.

- **CS:** Ärade bybor av byn Kronå. Kan ni samlas här, jag har viktigt ärende åt er!

Jag är, som ni kanske vet, Charlotta Stenbacka. Jag är Vasa länsstyrelses kontrollant. Jag har fått i uppdrag att kontrollera att allt sker som det ska här i byn.

Vem är ni då? Presentera er själva! *(byborna presenterar sig själva och vem de är i familjen, Stenbacka kontrollerar att alla familjer som tillkallats är på plats)*

1944 har hittills varit ett tungt år och inte blir det precis lättare nu heller. Det ser inte bra ut för vårt fosterland för stunden. Vapenstilleståndsavtalet som undertecknades idag leder till att Karelen åter måste tömmas på sina invånare. Österbotten ska, precis som år 1940, ta emot många evakuerade.

Det gäller också er by. Ni skulle ursprungligen endast ta emot boskap, men nu kommer ni att få ta emot närmare 2000 evakuerade från Hiitola i Karelen. *(visar på karta)*

De tvingades lämna sina hem mycket snabbt. Nu är de på väg hit med tåg, resan tar många veckor. De har inte med sig nästan någonting, men säkert mycket boskap. De kommer hit om någon vecka.

I första hand ger staten ut mark åt karelarna, men ni måste också enligt lagen dela med er av er mark och era ägodelar. Karelarna ska bo hos er eller i era lillstugor. Vi vet inte hur länge de blir här eller om de ska flyttas vidare till en annan placeringsort.

Detta är mycket beklagligt! Jag vet att Kronå är en av Österbottens fattigaste byar och att ni knappt har mat åt er själva ...Men vi måste väl hålla ihop, som det sägs.

4. UPPGIFT: Förbered för karelarna

- De goda nyheterna är att ni har valts ut av alla familjerna i byn för denna svåra uppgift: Länsstyrelsen anser att ni är bäst lämpade för att planera för karelarna som kommer hit. Ni ska klargöra för länsstyrelsen hur ni tänker förbereda er för de evakuerade. Jag behöver föra era planer vidare till länsstyrelsen som har hand om placeringen av de evakuerade. Vi har inte mycket tid på oss!

Ni får exempel från andra byar som ni kan titta på! Sedan blir er uppgift att svara på 3 frågor och presentera svaren för oss andra!

- **Familj 1:** Ni ska svara på frågor om hur karelarna ska placeras i er by. Här är frågor samt statistik över de evakuerade karelarna som kommer till Kronå.
- **Familj 2:** Ni ska svara på frågor om hur de evakuerades boskap ska placeras och skötas. Här är ett exempel från Närpes och frågor ni ska svara på.
- **Familj 3:** Ni ska räkna ut vad som skall ges till Karelarna, alltså vad de kommer att behöva. Här har ni frågor och exempel på vad som görs annanstans.
- **Familj 4:** Ni ska göra en plan för hur karelarna ska bli bemötta i er by. Bekanta er gärna med detta exempel av ett befolkningskort. Ni kommer att stöta på dem. Här har ni frågorna.
- **(Familj 5:** Ni ska ansvara för att karelarna behandlas rättvist i byn. Karelarna håller säkert själva reda på det via sitt förbund Karjalan Liitto. Men det är bra att vi Österbottningar också har koll på det. Skriv ner vilka rättigheter Karelarna har i Kronå och presentera dem för de andra i byn. Här får ni information om vad ministeriet för inrikesärenden gör för Karelarna, det är de som bevakar att vi sköter vårt jobb. Se sidorna: 287-289, Förordning N:0 144. Paragraf 6-10. Läs det och svara på tre frågor.)

Nu kan ni sätta igång. Ni kan arbeta hemma. Ni har 10 minuter på er. Jag finns här om

ni har frågor! Hela familjen ska hjälpa till, också de yngre. I krigstider behövs hjälp från var och en!

Studerandena arbetar. CS kan gå och knacka på och skynda på dem eller hjälpa dem!

Nu samlas vi och nu får varje familj presentera vad de kommit fram till.

CS plockar slumpvis frågor från de olika uppgifterna i stället för att gå i en viss ordning.

Hur ska de evakuerade placeras i er by?

1. Hurdana utrymmen ska karelarna bo i?
2. Vem måste ni först skaffa hem åt?
3. Hur skall stora familjer placeras? Skall de splittras?

Hur ska boskap tas emot och skötas? (400 kor enligt länsstyrelsens uppgifter)

1. Vem tar emot korna på tågstationen och för dem in till byn? Hur många behövs för denna uppgift?
2. Vem ska ta emot evakuerad boskap och sköta om den? Finns det någon som inte behöver göra det?
3. Kronå har ont om mat och ett stort antal kor att sköta. Vad händer med den boskap som inte ryms i Kronå?

Vad behöver karelarna?

1. Hur många klädesplagg ska var och en ge ifrån sig?
2. Hur mycket mat?
3. Vad mer kan karelarna behöva?

Hur ska karelarna bli bemötta?

1. Vem möter karelarna på tågstationen? Hur många behövs?
2. Hurdana egenskaper ska en sådan person ha? Vad skall han/hon kunna?
3. Vad tror ni karelarna har med sig? Vad är det första de kan behöva när de kommer hit?

Hur ser ni till att karelarnas rättigheter bevakas?

1. Vilka rättigheter har karelarna i er by?
2. Tror ni det finns österbottningar som vägrar hjälpa? Hurdana är de? Vad tänker ni i så fall göra?
3. Vilka andra problem kan uppstå med karelarna? Hur löser ni dem?

Tack, jag ska föra vidare detta till länsstyrelsen. Nu önskar jag er en god natt! Ni kan återvända till era hem!

5. UPPGIFT: Få den karelska flickan att tala

Den karelska flickan kommer in med ett brev (uppgiften), ett befolkningskort och en liten bok med en bild på en familj inuti. Hon går runt i byn och kanske in i hus. Hon knackar på dörrar och ger kuvertet med brevet till någon bybo.

Familjerna utför uppgiften. (Konvention heta stolen)

Flickan kan be om hjälp. Fadern är ett svårt ämne för henne. Flickan lämnar till slut befolkningskortet med byborna och springer ut.

Brevet:

Hyvät Kronån asukkaat!

Tämä Karjalasta tullut evakkotyttö saapui Kankaanpäähän kesäkuun lopussa.

Kun tyttö ja hänen perheensä vuonna 1940 ensimmäisen kerran lähtivät evakkoon, heidät sijoitettiin Kankaanpäähän.

Meidän tietojemme mukaan te ette vastaanota evakkoja, vaan ainoastaan karjaa. Luotamme siksi siihen että teiltä löytyy tälle yhdelle tytölle tilaa. Kankaanpää ei pysty hänelle kotia tarjoamaan. Emme myöskään tiedä missä hänen perheensä on.

Tytön nimi on Kerttu Riikonen ja hän on kotoisin Hiitolasta. Sieltä jouduttiin kesäkuun alussa, 9. kesäkuuta, lähtemään evakkoon heti aamulla. Eivät ehtineet saada melkein mitään mukaan. Hänellä ei siis ole omaisuutta.

Tyttö on varsin hiljainen ja arka. Hänellä on ollut traumaattisia kokemuksia.

Yrittäkää saada tytön puhumaan ja selvittääkää missä hänen perheensä on.

Turun ja Porin läänin hallitus

6. UPPGIFT: Blir det Finland eller Sovjetunionen för den karelska flickan?

CS in, mycket frustrerad

- **CS:** Ärade bybor. God morgon! Jag förstod att ni har fått en karelare hit för tidigt. En liten flicka har tydligen skickats hit som ett problem för oss att lösa. Hon kom emot mig tidigt på morgonen, hade varit ute hela natten (och letat efter sin familj). Nu är hon på länsstyrelsen. (Var hon hos er/ni tycks inte ha kunnat hålla henne hos er)

Fick ni reda på något om henne? *(befolkningskortet, heta stolen, sammanfatta brevet)*

(Idag ringde försvarsmakten.)Familjen har hittats. Den är tillfångatagen i Sovjetunionen. Flickans fader är tydligen rysk soldat och han flydde därifrån då det började se illa ut för Sovjetunionen. Det sägs att han är långt från ryska gränsen. Sovjetunionen tog till fånga resten av familjen då den skulle lämna Karelen och försöker nu få fadern att återvända genom att hålla familjen fången.

Om fadern inte återvänder, går det illa för familjen. Sovjetunionen kräver att den karelska flickan återförenas med sin familj.

Ni ska få bestämma vad som sker med flickan. Vi på länsstyrelsen har inte tid för sådana detaljer.

– *Konvention: Mötesdebatt*

Jag förstår att det finns delade åsikter gällande sådana här ärenden. Ni vill att alla ryssar och halvryssar ska tillbaka till Sovjetunionen, ni tycker att byn ska ta emot vilka invandrare som helst som kommer hit...(ni är mer lugna och tillmötesgående).

Ni får nu i era grupper tänka ut (5) argument som stöder er åsikt om flickans öde och sedan presenterar ni dem för de andra invånarna i Kronå. Därefter är ordet fritt!

Debatt

Vi verkar inte komma någon vart/ni är för eniga. Vi får väl samtala med resten av byn, jag återkommer.

Lycka till med förberedelserna för de evakuerade, de kommer ju hit om någon vecka! Försök stå ut! Ni kan återvända till era hem.

7. Spelet är slut- STILLBILD (ur roll)

- Nu kan ni ta av er era namnlappar och ta bort målartejpen och så reser vi på det sättet tillbaka till år 2011 och blir oss själva igen.

Vi är nu tillbaka i år 2011. Hålls kvar med era grupper och på den plats ni hade ert hem år 1944.

- *Konvention: Stillbild: Tidningsbild + rubrik: Vad som hände med flickan.*

Ni ska nu få göra en tidningsbild till Kronås nyheter. Temat är vad som hände med flickan. Hitta också på en slagkraftig rubrik till bilden.

En stillbild är som ett fotografi, alltså ljudlös men har en handling i sig. Sedan visar ni bilderna åt oss andra.

Ni har några minuter på er. Varsågod!

Grupperna gör stillbild + visar

8. Avslutningsdiskussion

Studerandena kan gå i par.

- Ni har nu varit med om ett processdrama. Vilka tankar väckte det? Blev något oklart?
- Varför reagerade byborna som de gjorde? Skulle du ha gjort likadant?
- Hur tror ni Kerttu kände sig? Varför?
- Händer sådant här idag? Har du hört/läst om liknande händelser?
- Övriga kommentarer.
- Tackar för mig! (Trevlig teaterupplevelse/höst!)

BILAGA 3

Hemsång - Workshop

RESPONS – Studeranden

- Deltog du i workshopen före eller efter du sett föreställningen Hemsång?
  - Vilken årskurs går du på?
  - Hur kändes det att vara i roll? SKRIV FRITT!
    - Var det lätt/svårt att vara i roll? När?
    - Kände du dig fri eller begränsad att göra saker när du var i roll?
  - Hur upplever du föreställningen Hemsång efter att ha deltagit i workshopen?

Tack för dina tankar!

Hemsång - Workshop

RESPONS – Lärare

- Deltog du i workshopen före eller efter du sett föreställningen Hemsång?
- Vilken årskurs undervisar du? Vilket ämne?
- Hur upplevde du workshopen?
- Hur upplevde du studerandenas deltagande i workshopen?
- Vad fungerade bra/mindre bra i workshopen?
- *A: De som deltagit i workshopen före de sett Hemsång:*
  - Hur tror du att studerandenas deltagande i workshopen påverkar deras upplevelse av föreställningen?
- *B: De som deltagit i workshopen efter de sett Hemsång:*
  - Hur tror du att studerandenas upplevelse av föreställningen påverkar deras deltagande i workshopen?

Tack för dina tankar!

BILAGA 5

Högstadielävernas kommentarer:

Hur kändes det att vara i roll? Skriv fritt!

"nu, fri. men i en riktig roll tror jag friheten är väldigt begränsad."

"Att uttrycka sig i sin roll och komma ihåg vem man var och hur man skulle vara var den knepiga biten."

"Medelsvårt eftersom jag har nästan ingen teater/skådespelerierfarenhet och det kan vara svårt att vara någon annan än sig själv."

"Inte behövde man göra så mycket, som tur. Roligare än en vanlig lektion, kändes ganska dumt."

"he va lätt men konstit ja försto int nå"

"Ganska svårt att leva sig in i en roll men det kändes ändå fritt och roligt!"

"Det var roligt. Och lätt eftersom man hade fått inspiration från teatern vi såg tidigare"

"Det var helt okej, lite långtråkigt emellanåt men annars helt bra. Det var kul att vi också fick vara med och delta."

"Det var ganska lätt då jag var barn. Denna gång roligt då man inte måste göra saker."

"Det var kul och man var som en annan person. Man kände sig fri att göra som man ville."

"Det var nog lätt, är van med teater. Jag känner mig alltid fri när jag spelar en roll."

"Fri, men jag vågade inte riktigt göra något"

"Det var roligt men man var inte så mycket i sin roll när ingen annan var det."

"Teater är inget för mig"

"jag tycker inte om att vara i någon roll eller uppträda på scen"

"fri, jag behövde inte vara mig själv."

"Man kunde vara sig själv. fjompa sig och hojta ... Roligt!!!"

"Annorlunda, man måste tänka på hur man beter sig"

"Lätt, he e bara att improviser."

"Svårt att veta hur man skulle reagera på saker, det skulle ha varit bra med instruktioner vad man sku göra typ på tavlan?"

"Det var roligt att vara med i drama och uppleva. Jag kände mig fri. när jag hade en roll."

Hur upplever du föreställningen Hemsång efter att ha deltagit i workshopen?

"Den var bra gjord."

"Att det har säkert varit mycket jobb med den"

"Helt ok väl. Lite konstig dock"

"Som en bra spelat pjäs!"

"magisk"

"samma som på teatern"

"det var tråkigt"

"gammaldags, ganska sträng"

"den var roligare att spela än att se på."

"bara bättre!"

"man vet lite mer om den nu."

"Att den passar kanske bättre ti vuxna!"

"Att den var intressant och kul."

"inte lika"

”lite mer på riktigt, mer levande och verkligt”

”Man fick veta lite mer hur de va under krigstiden.”

”Man förstod detaljer bättre”

”Hemsång var rolig redan när jag såg den inte ändrade jag åsikt om den i alla fall.”

”som en teater för äldre...”

”Rolig och bra teater!”

”Upplever att jag själv skulle ha varit med på den tiden.”

”efter workshopen tänkt man mer på hu de va då nån kom ti ens by. å man tänkt mer på hu den som kom känd sig.”

Gymnasieelevernas kommentarer:

Hur kändes det att vara i roll? Skriv fritt!

"Det var ganska lätt eftersom att man fick improvisera och inte måste kunna något utantill."

"Vi var kanske lite ovana att föreställa oss, det skulle ha varit lättare om alla hade varit lika engagerade. Det gjorde att man kände sig lite begränsad och inte helt kunde gå in i rollen. Trots det var det ganska roligt."

"Det var roligt, men svårt att leva sig in i rollen då man inte visste hur det var att leva på den tiden, och man har aldrig gått igenom såna saker förut. Man kunde dock försöka föreställa sig hur det var, och via rollen kunde man leva in sig lite bättre. Jag tyckte det hela var jätteroligt."

"Begränsad, eftersom man var tvungen att tänka som personen man spelade."

"Det var roligt. Svårt i början men när man väl kommit in i rollen var det svårt att komma ut ur den. Man drogs med av strömmen. Det var rätt så fritt eftersom att man lade gränser för sig själv och då kunde man ju välja att bryta dem eller inte. Karaktärens ålder och kön var det enda som gjorde rollen begränsad."

"Intressant. Är van med teater och ju mer man bjuder, dess bättre. Gick bra att finna rollen men mer tid än 70 minuter behövs om det skall fånga deltagarna mer."

"Sade inte så mycket. Har lite svårt för att släppa loss och våga, pga dålig självkänsla. Men jag tyckte det var roligt att få se de andras teatertalanger."

"Det var lätt, ledaren ledde in gruppen på rätt spår men vi fick själva tolka hur folk under den tiden kanske hade agerat. Efter att ha sett pjäsen visade det sig att vi agerade likadant som personerna i pjäsen."

"Det var lätt i och med att jag fick välja rollen själv och inte fick några begränsningar alls. Enkelt eftersom man kände alla i gruppen så väl!"

"Det var svårt att improvisera rollen. Jag kände mig begränsad av rollen, svårt att leva sig in utan några förberedelser."

"Det var ganska svårt att visa de karaktärsdrag man skrivit upp. De inre egenskaperna kunde hellre ha fått växa fram under rollspelet. Ofta stod alla tysta, det hade fått vara lite mera fokus på att spela sin roll och inte bara lösa uppgifterna."

"Vi har rätt teatralisk klass, så att gå in i roller och spela tillsammans var inget nytt. Dock alltid roligt! Jag kan ändå tänka mig att det för blyga personer kan kännas obekvämt. Hur som helst gillade jag det och skulle gärna ha fortsatt."

"Det var ganska lätt att vara i rollen. Händelserna kändes så verkliga o man drogs lätt med. Visst kunde det vara svårt ibland men mest lätt."

Hur upplever du föreställningen Hemsång efter att ha deltagit i workshopen?

"Fri pjäs med många olika roller. Lite svårt att få grepp om alla roller. Men en rolig pjäs."

"Det påverkade inte min teaterupplevelse nämnvärt. Det kändes för mig helt olika att "själv uppleva rollen" och att se pjäsen. Synkade inte riktigt i mitt huvud!"

"Man kunde sätta sig in i rollerna i pjäsen väldigt bra och man kände sig lite som en del av den."

"Jag blev lite besviken, skulle vilja ha blivit mer berörd, det var lite för flummigt."

"Det var intressant. Och man blev väldigt imponerade av de roller de spelade. Då man själv provat på att spela en roll."

"Jag kände mig mer fördjupad i handlingen och kunde lättare förstå de olika karaktärernas tankar."

"Hade inga höga förväntningar. Var bättre än jag trodde, men workshopen var roligare!"

"Jag är övertygad om att den gav mig en bättre föreställning! Man hade lite bakgrundsfakta och var färdigt inställd på ämnet i fråga."

"Man förstod mycket bättre hur det var på den tiden."

"Det var roligt när man kände igen sig på vissa ställen."

"Den var bra, Intressant eftersom man deltog i workshopen före. Spännande föreställning."

"Man förstod kanske bättre de fördomar som förekom i pjäsen."

"Tänkte mer på flyttningsproblemen än normalt tror jag. Kom inte fram i pjäsen så mycket."

"Det var roligt att höra o se det samma som vi gjorde här i skolan, man kände som igen scenerna och förstod sammanhanget bättre. Det var kul att se skillnaden på hur vi spelade i workshopen och hur de riktiga skådespelarna utförde det."

"Det var lättare att förstå deras situation när man själv hade varit i "samma" situation."

"Den var spännande och det kändes ganska häftigt att kunna relatera till workshopen."

Lärarnas kommentarer:

Hur upplevde du workshopen?

"Jag deltog i workshopen med tre 9:or. Workshopen gav möjlighet att uppleva saker tillsammans."

"Intressant, omväxlande"

"Jag tyckte att den var bra, eleverna fick träna sig i empati och att förstå andra människors situation."

"Den bestod av varierande övningar där eleverna hela tiden skulle vara aktiva. Jag kände igen många av övningarna från min studietid på PF, men tyvärr har de därefter fallit i glömska. Det ska nu bli roligt att använda övningarna i andra klasser."

"Mycket intressant och positivt (mera den första gången än den andra). Bra genomfört, klara instruktioner. Nyttigt på flera plan!" (gymnasielärare)

Hur upplevde du studerandenas deltagande i workshopen?

"Det var olika beroende på klass. De flesta var med."

"Livligt. I ett par grupper deltog alla mer, men alla grupper jobbade."

"De hade svårt att leva in sig i rollen, jättebra övning."

"De flesta av eleverna var aktiva. Det intressanta var att den elev i gruppen som normalt sett är blygast, nu tog utrymme och deltog aktivt. Det var intressant att se hur eleverna gick in i rollerna och i vissa fall var så inne i rollerna att själva övningarna kom i andra hand."

"Grupp 1: Också de försiktiga fick agera och deltog. Här gick deltagarna mer in i sina roller. Bl.a. en skriftligt svag flicka lyste och spelade ut. Grupp 2 är den "normalt" duktigare, men här mera reserverade." (gymnasielärare)

Vad fungerade bra/mindre bra i workshopen?

"Det tar alltid lite länge att komma till den punkt där fiktionen tidsresan börjar. Men det är förståeligt."

"En del elever försökte vara litet "lustiga" och deras beslut/uppgifter var kanske inte så "relevanta, äkta"."

"Bra ledare och bra instruktioner. Mindre bra: eleverna ännu ovana."

"Jag inser att det hade varit bra om jag själv deltagit i dramat och försökt få eleverna mera aktiva när du gick in i rollen som den karelska flickan. Då var eleverna lite väl tafatta. Allt annat tyckte jag fungerade riktigt bra."

"Plus: Samspelet i vissa familjer, instruktionerna, samarbetet. -

Minus: första mötet med flickan (i grupp 2). Alla bara satt i sina stugor. Ingen bjöd in Kerttu!" (gymnasielärare)

Hur tror du att studerandenas deltagande i workshopen påverkar deras upplevelse av föreställningen?

"Jag tror de har lättare att förstå och leva sig in i den"

"Jag tror att de kan relatera till pjäsen på ett annat sätt, kanske inse att arbete behöver organiseras. Tror också att de kan känna igen sig och sin roll i kollektivet. Temat blir kanske tydligare. Dessutom kommer pjäsen att belysa de evakuerades situation, den som deltagarna jobbade med bara från sin egen synvinkel, inte gestaltade." (gymnasielärare)

Hur tror du att studerandenas upplevelse av föreställningen påverkar deras deltagande i workshopen?

"Jag tror inte att det påverkade dem så mycket, kanske de förstod sammanhanget bättre."

"Jag tror att det gav en bättre förståelse för workshopen."

"Jag tror att de som sett pjäsen hade en mer "verklig" föreställning av evakueringen och problemen, som det medförde."

"Jag tror att de nu fått en bättre inblick i pjäsens tema. Förhoppningsvis kan de även dra paralleller till vår tid med invandrare."

Bilder från Processdramat

- Bilderna är tagna i Korsholms gymnasium den 9 november 2011.

Facilitatorn

Studerandena markerar hem, de får därefter skapa roller.

Tidsresan ska snart börja, studerandena sitter färdigt med sin familj.

Vasa länsstyrelses kontrollant Charlotta Stenbacka hälsar på de utvalda familjerna.

Byborna förbereder sin by Kronå för 2000 evakuerade karelare.

Planerna presenteras för kontrollanten.

En karelsk flicka kommer till Kronå mitt i natten med ett brev. Flickan behöver hjälp.

Blir det Kronå eller Sovjet för den karelska flickan? Familjerna debatterar.